

1. LEW (709) sb m

e jasne.

sg N lew (333). ◇ G lwa (60). ◇ D lwowi (30), lwu (1); -owi : -u *Leop* (2:1). ◇ A lwa (92). ◇ I lw(e)m (26). ◇ L lwie (11). ◇ V lwie (3). ◇ pl N lwi (29), lwowie (19), lwy (1); -i *RejPs*, *KrowObr*, *Leop* (3), *RejZwierz*, *BibRadz*, *RejAp* (3), *RejPos* (4), *RejZwierc* (4), *KochPs*, *SkarŻyw*, *ArtKanc*, *GrabowSet*, *LatHar* (2), *SkarKazSej* (2); -owie *OpecŻyw* (2), *BielŻyw*, *HistAl* (2), *OrzRozm*, *BielKron* (7), *Mącz*, *LeovPrzep*, *CzechRozm*, *PaprPan*; -i : -owie *BierEz* (1:1), *GórnDworz* (1:1); -i : -y *LubPs* (1:1). ◇ G lwów (29); -ów (1) *KochPieś*, -ow (1) *KochPs*, -(o)w (27). ◇ D lwóm (16); -óm *KochPs* (2), -om (1) *KochEr*, -(o)m (13). ◇ A lwy (25), lw(o)w *SkarŻyw* (2). ◇ I lwy (29). ◇ L lwi(e)ch (3).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. zool. *Felis leo* L. (Rost); dzikie zwierzę z rodziny kotów (*Felidae*); często występuje jako zwierzę bardzo silne, groźne, niebezpieczne, panujące nad innymi zwierzętami; *leo* *Murm*, *Mymer*¹, *Mącz*, *Calep*, *Cn* (640) : Zięciem być Lwowi/ źle myfzurowi. *BierEz* Pv; Cożeś panie lwie wdziął *BierEz* Q2v, H3v [3 r.], Kv [6 r.], K3v [5 r.], K4 [9 r.], K4v [6 r.] (83); *Murm* 4, 42; *Mymer*¹ 3, 26v; *TarDuch* D3v, Ev; LEw z greckiego języka wyklada sie iakoby krol albo kxiązę *FalZioł* IV 11b, +7a, IV 11a, 18c, V 49v, [51]; Lew zwierzę moczną [!] *BielŻyw* 105, 106 [2 r.]; *GlabGad* A8, D5v, P3; *RejPs* 22v, 49v, 111v, 152v; Koth zelwem rosprawia o swobodzie *RejRozm* 391, 391 [2 r.], 394 [2 r.], 397, 400 [2 r.], 401 (13); *HistAl* Av, Ev, H6v, K7v; *LubPs* X6; *RejWiz* 99v, 108v [3 r.], 110 [2 r.], 110v, 156; á otho Dániel fiedzący miedzy Lwy [in medio leonum]. *Leop* Dan 14/39, *Iudic* 14/18, 3. *Reg* 13/24 [2 r.], 25, 26, 28 [2 r.] (22); *RejFig* Dd3v; *RejZwierz* 14, 39 [2 r.], 43, 69v, 108v (12); Mowi leniwiiec/ Lew ná drodze/ lew ná vlicách [*Leo est in via*, *Leo inter plateas*]. *BibRadz* *Prov* 26/13, I 141c marg, 143c marg, *Iudic* 14/18, *Iob* 28/8, *Ps* 17/12 (11); A gdy ofiedli Izraélską zyemię/ przepuścił ná nie Pan Bog Lwy ktorzy ie zábijáli. *BielKron* 89; A gdy iego zawiŝtnicy mowili/ iż Lwowie nákarmieni byli dobrze/ przeto mu dáli pokoy. *BielKron* 111, 1v, 46, 51v, 52, 65v (37); *Leo rigidus*, Srogi/ ogromny/ álbo okrutny lew. *Mącz* 356b, 189a [2 r.], b [2 r.], 277d, 455a; *Prot* A4; *SienLek* 243v [2 r.], T4, X2v; *LeovPrzep* D2; *RejAp* 22v, 59; *GórnDworz* K4, L15; *HistRzym* 66v, 67, 67v [6 r.], 68v [3 r.], 69 (40); *RejPos* B, 39v, 127 [3 r.], 135v, 150v (13); *RejZwierc* 78v, 80v [2 r.], 98v [4 r.], 166 [3 r.], 174 (18); *KochMon* 20; *WujJud* 9; *BudBib* 2.Reg 23/20, 3.Reg 20/37 [2 r.], *Prov* 20/2, 26/13 [2 r.], 4.*Esdr* 11/37; *CzechRozm* 115, 230 [2 r.], 252; *PaprPan* *ktv*, B4, C2, L3, Hh2; Oŝieł v Kumanow wczynił się był Lwem/ włożywŝy ŝkorę Lwią náŝię *ModrzBaz* 135 marg, 109; *KochPs* 22, 47, 84; *SkarŻyw* 21 [3 r.], 52 [2 r.], 59, 151, 187 (12); *StryjKron* 125, 566; *KochFr* 96; *BielSen* 8 [2 r.]; *KochPieś* 8; *Leo*, animal ferox – Lew. *Calep* 591b; Lwá gdy wŝlyŝy rycząc bydlátko vbogię/ Tuli ŝie pod mátkę ŝwá *GórnTroas* 54; *GrabowSet* R3, V v; *KochFrag* 17; *LatHar* [+9], 279; *RybGęŝli* D3; *PowodPr kt*; *SkarKaz* 7a, 160a, b, 420b; *PaxLiz* C2; *SapEpit* A3v, [D2]v.

W połączeniach szeregowych (45): *HistAl* H5v; *LubPs* V v; *KrowObr* 39 [2 r.]; *RejWiz* 10v, 24v; *Leop* *A3v, *Sap* 11/18; HERkules dziwny mocarz był/ co Smoki biyał/ Hidry/ Lwy/ okrutniki/ á pokorne miyał. *RejZwierz* 43, 23, 50 [2 r.]; *BibRadz* *Is* 30/6; iáko ŝá [zwierzęta jadowite] Lwowie/ Wŝloniowie/ Bázyliŝzkowie/ Kokodrylowie/ Párdowie/ Máłpy/ Oŝlowie rogáci/ y rozmaity narod ŝmokow takież wężow *BielKron* 269v, 451; *LeovPrzep* b4; *GórnDworz* Ff; ále byŝ teŝ chodŝil y po

fmokach/ y po lwiech/ y po bázilífzkoch/ żadna moc tobie záfzkodzić nie może. *RejPos* 39v, 130v, 168v, 174v, 175v, [236], [291]; *RejZwierc* 62v, 71v, 72, 73, 84v, 206; *CzechRozm* 114 [2 r.]; Będziefz po zmijach bępiecznie gniewliwych/ Y po pádálcach deptał nie ćierpliwych: Ná lwá frogiego bez obrázy wśiędziefz/ Y ná ogromnym fmoku ieżdźić będziefz. *KochPs* 139 [*idem CzahTr*], 31; *SkarŻyw* 56; *NiemObr* 167; *WerGość* 257; *GórnRozm* N2; *LatHar* 644; Bo iáko miedzy źwierzętámi nie dźiwuiemy fię Wilkom/ Niedźwiedziom/ Lwom/ choć fá okrutne źwierzętá *PowodPr* 17; *SkarKaz* 638a; *CzahTr* Fv; *SkarKazSej* 679b [2 r.]; *KlonWor* **.

W przeciwstawieniu: »ludzie ... lwy« (1): Miefzkam/ nie miedzy ludźmi/ ále lwy frogiemi *KochPs* 83.

W porównaniach (119):

~ *Jako comparandum* (118): *BierEz* Hv; tam natychmiáft onij katowie iako lwowie okrutni/ przyftápiwífy ná nie fie rzucili *OpecŻyw* 137, 92, 106v; *TarDuch* A3; *WróbŻółt* 7/3, E5v, 16/12; *RejPs* 31v, 84v; Alexander ktory ták boiuię/ nieufmierzony ma vmyfl á bárzo okrutny/ ktory iáko lew nie przeftawa/ á iáko morze gdy od wiátrow nawálnych fie poruża. *HistAl* F7, A6v, E5v, M2v; *MurzHist* Gv; *BielKom* C; *LubPs* B5v, C3, D4 [2 r.], F2, O3v; iz przeciwnik Dijabeł iáko Lew kráży *KrowObr* 62v, 79v; *Leop* 1.Par 12/8, 4.Esdr 11/36, *Ps* 16/12, *Prov* 28/1, 1.Mach 3/4 (8); Więcbý łamał Miedźwiedziá/ gdyby trzebá było/ Bo fie by Lew chłopińko/ k temu vrodziło. *RejZwierc* 68v, 69v, 115; *BibRadz* *Ps* 7/3, *Ier* 25/38, *Dan* 7/4, *Os* 11/10, *Mich* 5/8, *Eccli* 27/10; Thy ryby ryczą by Lwowie *BielKron* 293v, 18v, 293v, 351, 442; *Mącz* 150a, 208d, 360a; *OrzQuin* Q4v; *RejAp* 48v, 49v, 80, 82v, 83v (10); *HistRzym* 26, 80v, 94v; A práwie iuż dźiś v drzwi náłzych wśyithki złońniki thy ná oko widzimy/ ktorzy iáko Lwi w ćirniu siedzą z bogacźmi fwiátá thego *RejPos* 261, 2v, 47v, 55, 70v, 122v (10); *RejZwierc* 184v, 185v, 265, 265v; *KochMon* 35; *BudBib* *Deut* 33/20, I 356v *marg*, *Ier* 2/30; *BudNT* *Apoc* 13/2; *CzechRozm* 229v; *PapPan* B3, C4v, I3, Cc2v; *KochPs* 9, 15, 31; *SkarŻyw* 164, 317, 373, 374; *CzechEp* 26, 381; *WerGość kt*; *ArtKanc* D9v, L19v, P18v; Day by pod iego Nieprzyacięł nogi Padł/ iák lew frogi. *KmitaPsal* A2v; Rugio – Ryczę iako lew. *Calep* 931b; *GórnTroas* 34; *GrabowSet* F3, G4v; *LatHar* 202, 291; *WujNT* *przedm* 32 [2 r.], 1.Petr 5/8, *Apoc* 4/7, 10/3; *KmitaSpit* B4; Mowi Mędrzec: (Nie bądź iáko lew w domu twoim/ pfuiąc domowniki fwoie y wćińkáiąc poddáne fwoie.) *SkarKaz* 422a; *SkarKazSej* 679b, 701b; *KlonWor* 24; *SzarzRyt* C2.

Jako comparatum (1): Ale y krowá z niedzwiedziem páść fię będzie/ y poľpołu pľod ich leżeć będzie/ lew iáko woł plewy ieść będzie. *BibRadz* *Is* 11/7. ~

Tłumaczenie etymologii hebrajskiej nazwy miejscowej Ariel, jedni tłumaczą ją jako „lew (ari) Boga”, inni „ognisko Boże” (1): Aryel przekłáda fię Lew Boży/ Tákw zwano kośćiół Ierufzálimfki iz był ná kłztalt lwá zbudowan/ bo ná przodku był fzeroki/ á ná zádzie wáfki. *BudBib* I 356c *marg*.

W charakterystycznych połączeniach: lew drapieźny (4), głodny (2), groźny, jadowity (2), leśny, męźny (3), mocny (2), nienasycony, ogromny, okrutny (16), ryczący (19), srogi (24), straszliwy, straszny, śmiały, zajuszony, zgłodniały, zgłodzony.

Przysłowia: Nie bądź onym Ieleniem/ co go ma Lew wodzić *RejZwierc* 109v; A thák iuż pewnie ći nędźni Ielenie bęđáli mieć w tey zgodzye á w tym pokoju tego Lwá Hetmánem *RejPos* 334, 334 [2 r.]; iz lepźfe woýfko Ieleni gdy ie vmieięthny Lew powiedzie/ niźli woýfko lwow kthorymby głupi

á tępy Ieleń Hetmánem zołtał. *RejZwierc* 187v, 228v [2 r.]; *MycPrz* I C4; *StryjKron* 230 marg [2 r.]. [Ogólem 11 r.].

CzechEp 49, 354, 381; Po páznokćiu lwá poznác *GórnTroas* 38. [Ogólem 4 r.].

Ze Lwá nie Rys, lecz także Lew fię rodzi *KlonKr* F2v; Mężna Orlicá gołębi nie rodzi/ Ani mdły zaiąc z dużych Lwow pochodzi. *SzarzRyt* B4v.

Kto fie chroni wilká/ rad fie ftyka zelwem. *March*³ V7.

Zawždy koth mocniejszy niż myłz/ á lew niż báran *SienLek* 31.

Wyrażenie: »lew skrzydlasty [= ze skrzydłami orła]« [ze snu proroka Daniela] (1): Pierwże páńftwo ieft Babilońskie ktore fię poczęło zá Nábuchodonorá ktorego on lew fkrzydłáfty znaczył dla thego iż gwałtownie y bárzo prędko z hołdował wżytkie páńftwa okoliczne. *BibRadz* I 451a marg.

Szeregi: »lew, (i) niedźwiedz« [szyk 4:2] (6): *Leop Prov* 28/15; iżby ludzie ták byli niefortunni/ á fkázonego rozłádku/ że mogáč zmiękczyć ferczá okrutnych źwirzát [...] / iż ich Lwi/ y Niedźwiedzie fą połtuźni *GórnDworz* Ffv; *RejZwierc* 67v, 97, 99; *SkarŻyw* 532 marg. [Ponadto w połączeniach szeregowych 15 r.].

»lew i (a, ani) smok« [szyk 2:2] (4): á iefliby fie ktore [jadowite zwierzę] chciało oćię pokućić fnádnie nogá fwą potłoczyć możelz/ łmoká y lwá námocniejszyfego. *RejPs* 136v; *GliczKsiąż* P6; *RejZwierz* 132; *RejZwierc* 166. [Ponadto w połączeniach szeregowych 22 r.].

»wilk a lew; wilk ze lwem« (2; 1): *RejPos* 344v; *CzechEp* 49; Gdzie różnogłóśni wilcy ze lwy drapieźnémi/ Krwáwym obłowem żyją. *GołCast* 52. [Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.].

»lew i woł« (2): *Leop Is* 65/25; Wilk y Báran fpołu fię pálć będą/ Lew y Woł [leo sicut bos] połpołu zgoniny ieść będą *BibRadz Is* 65/25.

Gra słów (1): A gdy iego rycyrze dziwowali fie mowiąc miedzi łobą iż Atila nikogo fie nie boi na fwiecie thelko dwoyga zwierzák [!] Lwa á Wilka/ á to żertuiąc z imion dwu biskupow. Lupufa y Leona dla ktorich y ludu im przepućił. *MiechGlab* 57.

W przen (1) : Takież też ty nędzny nieboraczku/ Bárzo wiśifz tu ná słábym krzaczkú/ Lew groźna śmierć tuż ftoi nád tobą/ Czart frogi Smok też czeka pod tobą. *RejPos* B.

Przen (62) :

a) *O Chrystusie i Bogu* (21) : Iáko Kriřtus ieft Lew *RejAp* Dd4v, Ee, 51v [3 r.], 85v marg, 86v; *HistRzym* 69; *CzechRozm* 266; O Pánie IEzu Chryřte/ lwie námocniejszyfz/ krolu nieśmiertelny *LatHar* 299; Lepiej fię teraz z báránkiem iednáć/ niżli fię ze lwem potykác. *SkarKaz* 7b, 1b, 7b.

Wyrażenia »lew z pokolenia (a. narodu) Juda (a. Judowego)« (8): ktorych kfyąg nye mógł nikt otworzyć áni ná nyebye/ [...] áni poźrzec ná nye/ chybá Lwá z pokolenya Yudowego/ á báránká/ to yełt/ páná náłfego Yezu Kryřtá/ yáko łam Yan wykłáda. *KromRozm* II o; *RejAp* 51, 51v, 85v; *HistRzym* 69; *CzechRozm* 200v; oto zwyciężył lew on z pokolenia Iudowego [leo de tribu Iuda] *WujNT Apoc* 5/5 [przekład tego samego tekstu *RejAp* 51, 51v, *HistRzym*], *Apoc* 5 arg.

b) *O diabłach* (12) : Lwem też názywa Piotr fwięty czártá ále złym *RejAp* 51v, 101v; *RejPos* 20; nie day nas w moc nieprzyacielowi złemu/ Lwowi Dyabłu okrutnemu. *ArtKanc* C17.

W połączeniu szeregowym (1): błogofławione otzy ktore widzą Syná Dijabelskiego/ Lwá drapieżnego/ Złodzieiá y łotrą chytrego/ przeciwniká y nieprzyaciela Bożego/ łny miłującego/ kłofu tzcego/ pła nienályconego *KrowObr* 242.

W przeciwstawieniu: »lew ... baranek« (1): Do tego czáfu wilk y lew piekielny gorę miał y krolował/ y włytki zábijał: oto się ćichy y pokorny báránek vkázuie/ ktory głowę iego łkrulzy *SkarKaz* 515b.

Wyrażenie: »lew ryczący« (6): *RejPos* 196, 314v, 330, 330v, 334; Duchowny nieprzyaciel nász iest Szátan Lew on ryczący/ ktory zówždy około nas biega/ o to łie łtáraiąc/ iákoby ktorego z nas poźrzeć mógl *CzechRozm* 240v.

c) O potężnych i groźnych władcach oraz o ludziach silnych (15) : *LubPs* hh5v; *OrzRozm* L3v; przybieży lew prętko/ co Niemce poźrze zá rázem/ tho mu dał znác iż łam Soliman ćiągnie łwą głową z wielkim ludem *BielKron* 312v; Lwem też Sálomon názywa mocarze łwiátá tego. *RejAp* 51v, 51v; *BudBib* 2.Reg 23/20, *Esth* 14/12; *CzechRozm* 114; Okrutnego łwá łcźenię zá tobą bieży/ Ktore ćię páznoktámi przeymie łstremi *KochOdpr* D2; On Tyrran á lew/ wnetze się łtał owcą *SkarŻyw* 165, 88, 168; *LatHar* 330.

W połączeniach szeregowych (2): (marg) Miecż Pogáńłki iáki? (-) Przetoż pobił ich lew z lálá: wilk pod wieczor łplądrował ich: y leopard czuły (przypadnie) ná miáłtá ich *PowodPr* 8, 8.

d) O niebezpieczeństwach i pokusach zagrażających duszy (12) : *WróbŻołt* 34/17; Strzeżze łie włzeteczeńłtwá łwiátá obłudnego/ Pewnie zgromiłz tego Lwá/ w imię Pána łwego. *RejZwierz* 43; *RejAp* 82v; iż to być żadnym obyczáiem nie może áby byli zwiedzieni wierni twoi/ chociałz thák wiele tych łrogich Lwow á iádowitych wężow około nich łie názbiera. *RejPos* 261, 127 [2 r.]; *BudBib* *Ps* 56/4[5]; O pánie/ kiedyłz weyźrzyłz? pozbałw mię tych Połmiéwcow kiedy: á broń od przekłętych Lwow dułze moiéy. *KochPs* 49.

Zwrot: »wydrzeć, wybawić, wyjęcie z paszczeki lwa« [szyk zmienny] (3): Rácźże yą yuż łam włpomoc nędzną nyeboracźkę/ A wydrzy s páłłcźeki łwá moyę yednacźkę *LubPs* I3v, F2; *SkarŻyw* 107.

Wyrażenie:»lew ryczący« (1): Pomniłz też ty Sámłonie/ káźdy wieku łwego/ Iż małz ná się zówždy Lwá/ łrodze ryczącego *RejZwierz* 43.

e) O złych ludziach (2) :

W połączeniach szeregowych (2): *KrowObr* C2v; Ludźie dla łkázonych ich poźádl[i]wołci/ nazywa piłmo wilki/ łwy/ źmiiami. rc. *BibRadz* I 358d marg.

a. Wyobrażenie plastyczne lwa (19) : Item wkrakovie podelwem 8 zlotich myncze steyłtrow wyal zlołhnykovi yednemv *LibMal* 1544/79; Y wzyął pierłcień s kámieniem Lew ná nim wryty *RejWiz* 126, 127; Tey nocy ktorey łie miał vrodzić/ łniło łie oycu iego iż łwey źenie Olimpiáďzye żywot był łygnetem zápiecźetował/ ná ktorey piecźęci był wyrzázan Lew. *BielKron* 122, 464; *WujNT* 849.

W połączeniach szeregowych (3): *RejZwierz* 58v; *BielSpr* 74v; nádźiáłác kazał: iákodwánałcie Lewkow ná Stolcu łwym/ woły pod oną káďźią łaná: y Łwy/ y Woły/ y Cherubiny ná odźiemkach łłupow miedźiánych. etc. *WujJud* 47.

α. Wizerunek heraldyczny, element herbu (10) : Stąd Cefarz włóżył nań krolewłką koronę [...] / á łámemu kazał nołić Lwá białłego w czerwonym polu/ ktory ielcźce y dziś nołzą za herb. *BielKron* 325,

425 [5 r.]; *LeovPrzep* D2v; Ná Lwá ftárożytny Kleynot zacnego Woyewodctwá Rułkiego. *PaprPan* ktv, ktv, Gv.

2. *astron.* Jeden z gwiazdozbiorow zodiaku, też znak zodiaku (26) : W thym czálie Słońce troie znamioⁿ przechodzi na początku Raka, w połrozdu Lwa. Na końcu znamię Panny. *FalZioł* V [53]v; Kwiecie to wymienione: ma być zbierane w dni, ktore zową po łacinie Dies Caniculares, to iest gdy flończe we Lwie *FalZioł* V 90v, [*8]v; Dzyen powolny ku rzeczam Zenłkim/ łzaty nowe obłocz/ włofy przychędofz/ iefli nye będzie Miełfyącz we Lwie. *Goski* A3v, *3; *BielKron* 332; Leo signum coeleste, Niebieskie znamię/ Lew. *Mącz* 189a; zefzli fie málem nie wfythcy Plánetowie w iedno znamię niebiełkie Lwá *LeovPrzep* B4, C [2 r.], C3, C4, D (10); *KochPs* 44; Grzbiet [*Hydry*] podelwem fye fnuie *KochPhaen* 17, 6 [2 r.], 18 [2 r.], 20, 21; GDy z Pfem/ álbo Lwem/ znáki niebiełkimi Słońce fie zetrze: w gniew fie porułzáią *GrabowSet* C2v.

3. *n-pers* (43) :

a. *Imię ruskie* (9) : *MiechGlab* 33; wfyztycy pierzchnęli [...] á fam Lew [*książę ruskie*] ledwey wćiekł *BielKron* 364v, 362, 364v; *SarnStat* 94 [3 r.].

Zestawienia (2): *StryjKron* 772; [*mianujemy*] Lwá Sápiehę/ Kánclérzá Wielkiego Księztwá Litewłkiego/ Podłkárbięgo Koronnęgo/ ktory ná ten czás będzie. *SarnStat* 444.

b. *Przekład łacińskiego imienia Leo* (34) : Lew papież Atilę vłkomnił [!]. *MiechGlab* **2v; A gdy ku Rawennie [*Attyla*] przyciągnął, przybieżał tam pręthko Papież Rzymłki Lew [*Leo papa*] imieniem *MiechGlab* 57; *KromRozm* III Nv; *KrowObr* 14, 91 [2 r.], 173, 217v, 218v; LEw Cefarz chciał dołwiádzyć/ co ftroże dziákáli *RejZwierz* 20v; *RejAp* 113 [2 r.]; *HistRzym* [2], [2]v; *CzechEp* 378; *NiemObr* 63, 140, 149.

W charakterystycznych połączeniach: Lew biskup rzymski (2), *cesarz* (5), *papież* (26).

Zestawienia z liczebnikami porządkowymi oznaczającymi kolejnego papieża lub monarchę tego imienia (16): Tákże Lew trzeći Cefars *KrowObr* 117v, 30, 117v, 196, 196v, 197 [2 r.], Ss3; *CzechEp* 44 [2 r.], 76, 110, 305; *NiemObr* 62, 157, 178. [Cf *znaczn.* 1. *Gra słów.*]

Cf **LWOPARD**